

**Інформаційна довідка
щодо історико-правової верифікації
витоків українського народовладдя та парламентаризму
(на прикладі Білгородського віче 997 року)***

***Анотація.** В інформаційній довідці наведено результати аналізу правових актів, згідно з якими в Україні, США та Європейському Союзі регулюється політика національної пам'яті, а також наукових праць з історії українського парламентаризму. Визначено фундаментальний зв'язок між представницькими інституціями, що функціонували на різних етапах історії України, та сучасним українським парламентаризмом. Здійснено аналіз окремих аспектів публічної політики у сфері комеморації в Україні, США та інших державах. Визначено перспективи використання перших задокументованих прецедентів прямої демократії в Україні в контексті збереження та популяризації інституційної пам'яті українського парламентаризму.*

***Ключові слова:** державна політика національної пам'яті, публічна політика у сфері комеморації, історія українського парламентаризму, віче.*

Вступ

Одним з основних завдань державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є формування у громадян України активної громадянської позиції, зокрема на основі поваги до суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави¹. До таких цінностей належить, зокрема, інституційна пам'ять парламенту, збереження якої є одним із чинників процесу інтеграції України до європейського простору, оскільки формуванню колективної європейської пам'яті в Європі приділяється значна увага.

Слід зазначити, що задля досягнення возз'єднання європейської історії на основі правди та пам'яті у співпраці держав-членів Європейського Союзу в 2011 році створено Платформу європейської пам'яті та совісті (the Platform of European Memory and Conscience)². У 2024 році Європейським Парламентом прийнято Резолюцію про європейську історичну пам'ять / ідентичність (European historical consciousness)³.

У 2025 році Верховною Радою України прийнято Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»⁴. На нашу думку, ефективна реалізація державної політики у згаданій сфері потребує академічного

¹ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

² About the Platform. URL: <https://www.memoryandconscience.eu/about-the-platform/about-the-platform/>

³ P9_TA(2024)0030 – European historical consciousness – European Parliament resolution of 17 January 2024 on European historical consciousness (2023/2112(INI)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/5721/oj>

⁴ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

консенсусу позицій фахівців із політичної, соціальної та правової історії. Наразі на основі аналізу наукових публікацій, що перебувають у відкритому доступі, можна говорити про незавершеність процесу остаточного формування історичної візії українського парламентаризму. Науковий дискурс містить декілька варіантів хронологічно-територіального бачення витоків українського парламентаризму. М. С. Грушевський зосереджує увагу на народних зборах найвідомішого слов'янського племінного об'єднання антів, яке перебувало на стадії формування власної держави (відповідний етап суспільного розвитку визначають як протодержаву)⁵. Ю. С. Шемшученко⁶ вбачає його початок у народних зборах, що діяли в містах-державках Північного Причорномор'я. О. М. Бандурка та Ю. Д. Древаль⁷ виокремлюють передісторію (періоди Великого князівства Литовського та Речі Посполитої) та історію українського парламентаризму, яка розпочинається з парламентів Австрійської та Російської імперій. В. М. Єрмолаєв⁸ початок української історії вищих представницьких органів державної влади ототожнює з інститутом вічевих зборів у містах Русі.

За результатами аналізу наукових праць, зокрема з історії держави і права, вважаємо, що доцільно розглядати історію українського парламентаризму з урахуванням міжнародно-визнаних кордонів сучасної України. Такий підхід сприятиме розвитку історичної візії Соборності України – цілісної, а не «клаптикової», становленню історико-правової концепції України як соборної держави.

Основна частина

Зв'язок між давньоруськими вічовими традиціями княжої доби, козацькими радами, суверенними інституціями наступних епох та сучасним українським парламентаризмом.

Загальновідомо, що українська традиція парламентаризму має давнє коріння. Українськими дослідниками виокремлено такі протопарламентські й парламентські інститути, що функціонували в Україні на різних історичних етапах⁹:

⁵ Грушевський М. Історія України-Руси. Том I. Розділ VII. С. 1. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur10701.htm> ; Протодержава. URL:

<https://goroh.pp.ua/%D0%A2%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0>

⁶ Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. Шемшученка. К., 1999. 368 с.

⁷ Бандурка О.М. Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток: монографія. Харків, 1999. 288 с.

⁸ Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: навч. посібник. Х., 2007. 280 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/PRAVO/ERMOLAEV_2007.pdf

⁹ Наприклад, див.: Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. Шемшученка. К., 1999. 368 с. ; Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: навч. посібник. Х., 2007. 280 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/PRAVO/ERMOLAEV_2007.pdf ; Бандурка О.М. Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток: монографія. Харків, 1999. 288 с. ; Гошовська В.А. Парламентаризм: підручник. К., 2024. 592 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/333/files/a58a3585-0732-4874-93a3-dbe715c6a920.pdf> ; Бикова Т.Б. ДИРЕКТОРІЯ КРИМУ. Енциклопедія історії України. К., 2004. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/ciu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ciu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Direktoriya_Krymu

- народні збори в містах-державках Північного Причорномор'я (Ольвія, Пантікапей, Херсонес тощо) – VII століття до нашої ери – VI століття¹⁰;
- народні збори у антів (V–VI століття)¹¹;
- віче – народні збори часів Русі (X–XIII століття);
- сейми – представницькі органи у Великому князівстві Литовському та Королівстві Польському, а з 1569 року – Речі Посполитій (XIV – перша половина XVII століття);
- Загальна військова рада Запорізької Січі (друга половина XVI – XVII століття);
- Генеральна рада періоду Української козацької держави (друга половина XVII – XVIII століття);
- українське представництво у парламентах Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій (XIX – початок XX століття);
- Українська Центральна Рада Української Народної Республіки, Трудовий конгрес України періоду Директорії, Українська Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки, Курултай Кримської Народної Республіки (1917–1919 роки), Сойм Карпатської України (1939 рік);
- Всеукраїнські з'їзди рад УСРР (1917–1937 роки), Верховна Рада УРСР (1938–1991 роки).

Доцільно звернути увагу на потребу бачення парламентських інституцій з урахуванням історичного контексту періоду їх функціонування, що дозволить не переносити сучасне тлумачення загальнонаціонального представницького органу, зокрема на народні збори, сейми тощо. Зв'язок між усіма згаданими інституціями, що є віхами в історії формування та розвитку українського парламентаризму, насамперед полягає в їх правовій природі як представницьких органів державної влади.

Відомі події, що можуть розглядатися як перші прецеденти народовладдя / парламентаризму на території України. Яка правова природа, функції та повноваження народного віче як інституту ухвалення колективних рішень (сюжет «Білгородський кисіль»). Чи можна розглядати події 997 року в Білгороді як один із перших задокументованих прецедентів прямої демократії та становлення парламентаризму?

Сучасні українські дослідники звертають увагу на писемні джерела V – VI століття, в яких згадується про функціонування народних зборів у антів. Зокрема, візантійський історик Прокопій Кесарійський наводить факт скликання народних зборів для вирішення важливого питання зовнішньополітичного

¹⁰ Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. Шемпученка. К., 1999. 368 с.; Галушко К.Ю. АНТИЧНІ МІСТА-ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я. Енциклопедія історії України. К., 2019. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.%205.%203

¹¹ Мишак І. М. Становлення українського парламентаризму (історична ретроспектива). *Парламентаризм та законотворення: вибрані лекції*. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. С. 146–164.

характеру¹². Водночас у його праці відсутнє точне датування і вказано лише про можливий проміжок часу, коли мала місце ця подія – з 533 року по 546 рік.

Перша письмова фіксація факту існування народних зборів під назвою «віче» наразі датується 997 роком. У «Повісті временних літ» ідеться про скликання віча в м. Білгород¹³. На нашу думку, доречно розглядати першу літописну згадку про цю подію як один із перших задокументованих прецедентів прямої демократії та становлення парламентаризму в Україні. Водночас контроверсійним є безпосереднє використання сюжету «Білгородський кисіль» та його ототожнення з вічем, оскільки містяни ухвалили рішення здатися печенігам, які тримали Білгород в облозі, і лише мудра порада старця, який не брав участі у вічовому зібранні, допомогла ввести агресорів в оману та переконати їх відступити.

Віче трактується як інститут звичаєвого права на Русі, народні збори для вирішення державних і місцевих справ¹⁴. Базові характеристики віча визначаються дослідниками на підставі літописів¹⁵. Народні збори доволі часто скликалися в умовах надзвичайних обставин, зокрема збройної агресії. Ініціатором скликання найчастіше був князь, який потребував суспільної підтримки для ухвалення вагомих управлінських рішень. Право на участь у вічовому зібранні мали всі правоздатні мешканці міста. Особи, які перебували під батьківською опікою або в певній формі залежності (закупи, холопи, раби), а також жінки не допускалися до участі у цих зібраннях. У науковій літературі наголошується на широкій, навіть необмеженій компетенції віча. Водночас визначаються його основні повноваження: «покликання» князів для зайняття «столів» як давня традиція, започаткована ще племінною демократією; укладання «ряду» (угоди) з князем; неприйняття або вигнання князів; ухвалення законів і здійснення управління; вирішення питань війни і миру; здійснення контролю за виконанням князем і боярською радою укладеного «ряду», управлінських рішень, за діяльністю посадових осіб, використанням фінансів тощо.

Світові та європейські прецеденти нормативно-правового визначення та відзначення аналогічних історичних подій як офіційних джерел національного парламентаризму.

У контексті вивчення предмета цієї інформаційної довідки доцільно зазначити таке.

Доречно акцентувати на практиках комеморації історії парламентаризму в європейських державах, оскільки зародження та становлення цього явища є

¹² Сухонос В. В. Демократичний концепт первинної держави в Україні: історико-правовий та інституціональний виміри. URL: https://lsej.org.ua/1_2024/13.pdf

¹³ Моця О.П. БІЛГОРОД. Енциклопедія історії України. К., 2003. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ciu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Bilgorod

¹⁴ Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: навч. посібник. Х., 2007. 280 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/PRAVO/ERMOLAEV_2007.pdf

¹⁵ Там само.

складовою саме європейської історії (Давня Греція, Давній Рим, європейські революції XVII–XVIII століть)¹⁶.

Державна політика щодо комеморації має внутрішню й зовнішню спрямованість, оскільки впливає на формування національної нормативно-ціннісної системи та міжнародного іміджу держави – її м'якої геополітичної сили. З огляду на це, релевантним для імплементації в Україні, на нашу думку, є досвід комеморації історії парламентаризму в тих європейських державах, території яких протягом значного часу перебували під юрисдикцією інших держав.

Через відсутність безперервної національної історії / традиції державотворення і парламентаризму представники органів державної влади та академічних кіл трактують державну політику національної пам'яті як інструмент відновлення історичної справедливості й утвердження національної суб'єктності. Натомість держави з імперським історичним бекграундом мають дещо інший підхід. Наприклад, Велика Британія вже має усталений міжнародний імідж батьківщини парламентаризму, отож наразі не потребує популяризації визначних подій у цій сфері.

Загальновідомо, що державна політика у сфері комеморації в *Польщі* є мейнстримом, тому доцільно звернути увагу насамперед на польський досвід нормативно-правового визначення та відзначення давніх історичних подій. Постановами Сейму вагомими віхами в історії польського парламентаризму визначалися, зокрема: зустріч шляхти в м. Хенцин (Chęciny) в 1331 році, яка позиціонується однією з найважливіших подій, що започаткувала польський парламентаризм¹⁷; Пйотрківський сейм (Piotrków Sejm) 1493 року – велика історична подія, що поклала початок «славній історії польського парламентаризму та є важливим поворотним моментом у світовій історії демократії»¹⁸.

Естонія. Днем народження Парламенту Естонії вважається 23 квітня 1919 року, коли в Таллінні відбулося зібрання першого обраного представницького органу – Установчих зборів, які ухвалили багато рішень, що заклали основу для функціонування естонської держави¹⁹. Ця дата відзначається на рівні Парламенту Естонії.

Латвія. На законодавчому рівні встановлено День скликання Конституційних зборів – 01 травня, який знаменує початок парламентської демократії в Латвії у 1920 році²⁰. Варто звернути увагу на наявність інтересу

¹⁶ Шаповал В. М. Парламентаризм. URL: <https://leksika.com.ua/15070412/legal/parlamentarizm>

¹⁷ UCHWAŁA Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie uczczenia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 675. rocznicy Zjazdu w Chęcinach. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20060580611/T/M20060611L.pdf>

¹⁸ UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 3 lutego 1993 r. w sprawie 500 rocznicy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19930070027/O/M19930027.pdf>

¹⁹ Riigikogu 100. URL: <https://www.riigikogu.ee/fookusteemad/riigikogu-100/>

²⁰ LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām (Likuma nosaukums 21.03.2002. likuma redakcijā, kas stājas spēkā 23.04.2002.). URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=72608>

суспільства, зокрема представників правничої спільноти, до глибокого осмислення значення цього дня для розвитку латвійської нації²¹.

Литва. Нормативно закріплено відзначення Дня пам'яті про перше засідання Установчого Сейму Литви (15 травня) – події, що відбулася 15 травня 1920 року²².

Окрім цього, доречно зазначити про День литовської державності – 06 липня – на честь коронації Міндовга, першого короля Литви. Встановлення цього свята спрямовано на вшанування зародження литовської державності та відновлення історичної правди.

Чехія. 28 жовтня згідно із законом відзначається День утворення незалежної Чехословацької держави, що опосередковано пов'язаний з історією парламентаризму²³. 28 жовтня 1918 року Чехословацьким національним комітетом – органом чехословацького політичного представництва в Австрійській імперії – ухвалено Закон про створення незалежної Чехословацької держави.

Водночас певні нормативно закріплені / встановлені свята популяризують ідею давності національної традиції державотворення. Мається на увазі вшанування пам'яті Святого Вацлава, чеського князя з династії Пржемысловичів²⁴. Цей День чеської державності (28 вересня) припадає на церковне свято Святого Вацлава, що вшановує день його вбивства за участю його брата Болеслава I, яке, ймовірно, сталося у 935 році.

Словенія. Керівництвом Парламенту та представниками академічного середовища наголошується на існуванні в історії Словенії інститутів протопарламентаризму (XVI–XVII століття). Водночас на державному рівні не виокремлюються та не відзначаються дати, пов'язані з історією національного парламентаризму.

Натомість державним святом визначено День Рудольфа Местра (Rudolfa Maistra) – словенського генерала, поета, активного учасника визвольної боротьби словенців проти Австрійської імперії (23 листопада)²⁵.

Велика Британія. На державному рівні не святкуються річниці визначних подій з історії національного парламентаризму, водночас на офіційному вебсайті Парламенту Великої Британії детально викладено історію цієї інституції²⁶. Разом із тим відзначається Міжнародний день парламентаризму, який запроваджено Організацією Об'єднаних Націй²⁷.

²¹ Laganovskis Guntars. Demokrātija ir nemitīgs dialogs: saruna par 1920. gada 1. maija nozīmi mūsu nācijas vēsturē. LV portāls. 01. maijā, 2025. URL: <https://lvportals.lv/viedokli/375499-demokratija-ir-nemitigs-dialogs-saruna-par-1920-gada-1-maija-nozimi-musu-nacijas-vesture-2025>

²² Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas (Žin., 1997, Nr. 67-1672) (ADĮ). URL: <https://www.infolex.lt/ta/68115>

²³ Zákon č. 245/2000 Sb. Zákon o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-245>

²⁴ Там само.

²⁵ Zakon o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji (ZPDPD). URL: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO865>

²⁶ Birth of the English Parliament. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/>

²⁷ Commons Speaker raises a flag to the International Day of Parliamentarism. 30 June 2021. URL: <https://www.parliament.uk/business/news/2021/june/speaker-raises-a-flag-to-the-international-day-of-parliamentarism/>

Франція. На державному рівні не відзначаються події, пов'язані з національною історією парламентаризму. Як і у Великій Британії, відзначається Міжнародний день парламентаризму. Детальний опис етапів розвитку парламентаризму у Франції розміщено на офіційних вебсайтах Сенату та Народних зборів²⁸. Ключовими датами зародження двопалатної парламентської інституції визначено 17 червня 1789 року – проголошення частиною депутатів вищої дорадчої представницької ради у Франції створення Народних зборів, та 1795 рік – скликання Ради старійшин.

На державному рівні у Франції відзначають 14 липня – національне свято, приурочене до двох подій: штурму Бастилії, що знаменував початок Французької революції, та відзначення першої річниці цієї події, на святкування якої у Парижі зібралися представники всіх регіонів країни²⁹. Цей день символізує примирення та єдність всіх французів.

Німеччина. 18 березня визначено національним днем пам'яті на честь народження демократії у Німеччині³⁰. Вшановується Березнева революція в Берліні, що відбулася в 1848 році, як історична подія, учасники якої ризикували життям заради демократії. Під час обговорення доцільності започаткування відповідного свята акцентувалося на особливості місяця березня в німецькій історії: Перша республіка в Німеччині була оголошена у місті Майнц у березні 1793 року, перші вільні парламентські вибори в Німецькій Демократичній Республіці відбулися 18 березня 1990 року³¹. Також зроблено акцент на потребі пам'ятати не лише «темні» періоди в історії Німеччини, а також популяризувати ті сторінки історії, якими німці можуть пишатися.

Бразилія. Відсутня інформація щодо відзначення осіб або подій, пов'язаних з історією національного парламентаризму. Водночас запроваджено державне свято – День Тірадентеса (21 квітня) на честь одного із лідерів повстанського руху за незалежну Бразильську республіку, який загинув 21 квітня 1792 року³².

З урахуванням викладеного, є декілька опцій комеморації історії українського парламентаризму. В Україні першим інститутом парламенту, у класичному трактуванні / розумінні, є Українська Центральна Рада, днем створення якої називають 17 березня 1917 року. Перше запротокольоване засідання Української Центральної Ради відбулося 22 березня 1917 року³³.

²⁸ L'Histoire du Sénat. URL: <https://www.senat.fr/connaitre-le-senat/lhistoire-du-senat.html> ; Histoire et Patrimoine. URL: <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/histoire-et-patrimoine>

²⁹ La fête nationale. URL: <https://formation-civique.interieur.gouv.fr/fiches-par-thematiques/principes-et-valeurs-de-la-republique/les-symboles-de-la-republique/la-fete-nationale/>

³⁰ Entschließung des Bundesrates, den 18. März zum nationalen Gedenktag zu Ehren des Geburtstags der Demokratie in Deutschland zu erklären. Bundesrat. Drucksache 406/08 04.06.08. URL: <https://dsrserver.bundestag.de/brd/2008/0406-08.pdf>

³¹ Zum 18. März in der deutschen Geschichte. Sachstand. Wissenschaftliche Dienste Deutscher Bundestag. WD 1 - 3000 - 010/20. URL: <https://www.bundestag.de/resource/blob/702296/WD-1-010-20-pdf.pdf>

³² SILVA, Daniel Neves. «21 de abril — Dia de Tiradentes»; *Brasil Escola*. URL: <https://brasilestela.uol.com.br/datas-comemorativas/tiradentes.htm> ; Dia de Tiradentes. URL: https://www.ecured.cu/Dia_de_Tiradentes

³³ 1917 - відбулося перше запротокольоване засідання Центральної Ради. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/berezen/22/1917-vidbulosya-pershe-zaprotokolovane-zasidannya-centralnoyi-rady>

Водночас можливим, на нашу думку, є започаткування відзначення певних віх в історії виникнення, становлення та розвитку українського парламентаризму, які можуть підтверджувати давність національної традиції народовладдя. Наприклад, 22 грудня – як відзначення скликання 22 грудня 1763 року Генерального зібрання³⁴. Також варто звернути увагу на козацькі ради Війська Запорізького як протопарламентські інститути першої половини XVII століття³⁵. Науковці, які досліджують цей період, можуть запропонувати релевантну для відзначення дату. Окрім цього, на нашу думку, в рамках державної політики комеморації історії українського парламентаризму, з урахуванням позицій істориків, варто знайти опцію використання дати прийняття Конституції Пилипа Орлика (5 квітня 1710 року).

Слід також звернути увагу на те, що в державах, чий досвід реалізації політики комеморації вивчався, окрім дат, пов'язаних з історією національного парламентаризму, на державному рівні відзначають, зокрема, дати, пов'язані з постатями та подіями, що свідчать про давні національні традиції державотворення (наприклад, із найвидавнішими представниками королівської династії тощо). З огляду на зазначене, доречно, на нашу думку, обговорити перспективу запровадження відзначення коронації Данила Романовича (07 жовтня 1253 року)³⁶, оскільки ця подія позитивно вплинула на посилення державної суб'єктності. Також серед істориків дискутується використання дати початку будівництва Софії Київської Володимиром Великим (04 листопада 1011 року), яке завершилося за часів його сина Ярослава Мудрого. Обрання цієї дати для відзначення на державному рівні дало б можливість щорічно акцентувати на різних аспектах становлення та розвитку української державності: традиції народовладдя (віче часів Русі та Всеукраїнське народне віче на підтримку Акта про державну незалежність України – від Віча до Майдану), досягнення Володимира Великого (розбудова держави, Хрещення Русі, військові перемоги тощо), досягнення Ярослава Мудрого (міжнародні відносини та дипломатія, законодавство, військові перемоги, культура тощо), Софія Київська як найбільший збережений у світі ансамбль унікальних мозаїк та фресок першої чверті XI ст. (зв'язок української культури з візантійською традицією).

Окрім цього, слід зазначити, що відсутність у публічному просторі інформації щодо точного датування певної події не свідчить про неможливість її встановлення, оскільки відповідні дані можуть міститися у дисертаційних дослідженнях або архівних документах. З огляду на це, доцільно залучити фахових істориків та працівників архівних установ до пошуку необхідних документів і хронологічної верифікації певних подій, що підтверджують

³⁴ Грабовський С. Великі європейські проекти для України та їхня загибель. 250 років українського парламентаризму: непомічена дата. 22 грудня 2013 р. День. URL: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya-velyki-yevropeyski-proekty-dlya-ukrayiny-ta-yikhnya-zahybel>

³⁵ Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. К.: Інститут історії України НАН України, 2014. 671 с. URL: <https://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7353-5/978-966-02-7353-5.pdf>

³⁶ Штурхало Д. 770-річчя коронації Данила: як галицько-волинський князь став королем Русі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istorychna-svoboda-770-richchya-koronatsiyi-danyla/32635035.html>
<https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/7/1253-koronaciya-knyazya-danyla>

давність національних традицій державотворення, народовладдя та парламентаризму.

Які існують правові інструменти, рекомендації чи формати (наприклад, проекти постанов, концепції державних програм) для офіційного визнання подій 997 року в Білгороді або інших аналогічних більш ранніх подій фундаментальною віхою тисячолітньої традиції українського народовладдя та парламентаризму на державному рівні.

У контексті поставленого запитання слід зазначити, що Верховною Радою України ухвалено постанови, згідно з якими передбачається організація відзначення низки пам'ятних дат і ювілеїв³⁷, зокрема пов'язаних з особами чи подіями, які мали непересічний вплив на зародження та розвиток українського парламентаризму (наприклад, Михайлом Грушевським, Конституцією Пилипа Орлика³⁸). Подібні організаційні заходи визначаються також указами Президента України та розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Однак, зазвичай, лише указами Президента України наголошується на історичній ролі особи чи події (наприклад, Указ Президента України «Про відзначення 295-ї річниці та підготовку заходів до 300-ї річниці прийняття Конституції гетьмана Пилипа Орлика»³⁹). У порівняльному аспекті – постанови парламенту Польщі щодо ювілеїв видатних осіб / значущих історичних подій обов'язково акцентують на вкладі особи в розвиток національної культури і державності або на відповідному впливі події.

На нашу думку, варто в постановах Верховної Ради України зазначати не лише про «історичний вік» події, відзначення якої на державному рівні має потенціал використання як дієвого інструмента державної політики національної пам'яті, а також про її вплив на зародження та розвиток українського парламентаризму.

Висновки

Український парламентаризм має багатовікову історію та унікальні традиції. Навіть у періоди переривання існування суверенної української держави українці набували відповідний досвід у вищих представницьких органах Литви, Польщі, Австрії (Австро-Угорщини), Росії.

Фундаментальний зв'язок між парламентськими інститутами, що функціонували в Україні на різних історичних етапах, та сучасним українським парламентом полягає у їх представницькому характері.

Сучасні українські історики, за результатами вивчення давніх писемних джерел, звертають увагу, зокрема, на факти фіксації скликань народних зборів у

³⁷ Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024–2025 роках : Постанова Верховної Ради України від 21 грудня 2023 року № 3536-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3536-20#Text> ; Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2026–2027 роках : Постанова Верховної Ради України від 18 грудня 2025 року № 4748-IX. URL: <https://www.golos.com.ua/documents/p-4748-ix.pdf>

³⁸ Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2020 році : Постанова Верховної Ради України від 3 грудня 2019 року № 325-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-IX#Text>

³⁹ Про відзначення 295-ї річниці та підготовку заходів до 300-ї річниці прийняття Конституції гетьмана Пилипа Орлика : Указ Президента України від 21 березня 2005 року № 504/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/2005#Text> ; Про відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського : Указ Президента України від 9 лютого 2015 року № 63/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/2015#Text>

антів у V–VI століттях. Однак в іноземних писемних згадках не вказується ні безпосередньо рік чи дата скликання таких зборів, ні характер їх представництва (брали участь усі жителі / чоловіки, чи лише представники від окремих родів). Більш докладну інформацію на основі літописних згадок «Повісті временних літ» маємо про інститут «віча» на Русі в X ст. Перша така літописна згадка датується 997 роком і пов'язана з вічовим зібранням у м. Білгород. І хоча літописець на згадує про критерії участі у вічі, проте з його розповіді ми знаємо, що у ньому брали участь не всі чоловіки. Тобто віче мало, умовно, представницький характер. Отже, 997 рік можна опосередковано вважати першою підтвердженою літописною згадкою діяльності інституту прямої / представницької демократії та становлення протопарламентаризму в Україні. Водночас першим українським парламентом у класичному розумінні прийнято вважати Українську Центральну Раду, днем створення якої називають 17 березня 1917 року.

Нині в Україні ухвалюються правові акти, згідно з якими: передбачається організаційне забезпечення відзначення пам'ятних дат і ювілеїв, пов'язаних з особами чи подіями, які мали непересічний вплив на зародження та розвиток українського парламентаризму; надається політична оцінка зазначеним особам та подіям. Водночас досі відсутня навіть символічна дата зародження традицій парламентаризму. Враховуючи дискусійність питання витоків парламентаризму на українських землях, така дата може бути встановлена на основі консенсусного рішення науковців з урахуванням історичних фактів та відповідних джерел.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*